

Enimmät heistä olivat passiivisia, mutta muutamat ryhtyivät omatoimisesti hädän järkyttämänä etsimään apua. Nimismiehet katsoivat ensisijaiseksi tehtäväkseen järjestyksen ylläpitämisen mutta saattoivat olla armeliaampia kuin eräät papit, jotka eivät luovuttaneet hyvän-tekeväisyyteen lahjoitettuja varoja ruoan ostoon vaan ohjasivat ne – työetiikkansa mukaisesti – raaka-aineiden hankintaan köyhille tekstiilitöitä varten. Papisto osoitti aktiivisuutta erityisesti hätäaputoiden järjestyksessä. Syrjäisimpien seutujen virkamiehet Kauranen katsoo alueensa asukkaiden ”puolestapuhujiksi”. Tähän tuskin kuitenkaan voi yhdistää pitäjien kuolleisuuden alhaisuutta, kuten Kauranen tekee; syrjäisyys oli etu epidemiaan raivotessa. Piirilääkärit edustivat sairaanhoidossa ja hygieniassa rahvaan perinteisistä elintavoista ja parantamiskeinoista täysin poikkeavaa kulttuuria, eikä jälkimmäistä saatu luopumaan ”epäsiisteydestään”. Kajaanin tunnettu piirilääkäri Elias Lönnrot toimi aktiivisesti sairaiden hoitamisessa, mutta intoutui kerran kirjoittamaan Helsinkiin, ettei avustusvaroja pitäisi enää kerätä, koska saajien joukossa oli ”kunnottomia” yksilöitä.

Kerjääminen oli viranomaisen mielestä kielteistä, mutta rahvas hyväksyi sen hädäntorjuntakeinoksi. Monien talonpoikien kerrottiin tyhjentäneen varastonsa kerjäläisten hyväksi – pitäjän köyhäinapu kun ei riittänyt tilattomille. Hätäaputoita järjestettiin ensimmäisen kerran, erityisesti Pohjois-Suomessa. Soita ojittamalla lyötiin kaksi karpästä yhdellä iskulla:

saatiin lisää peltoa ja – kuten omaksutun Gustaf Hällströmin teorian mukaan uskottiin – hallavaara väheni. Vaikka se oli uusi ja siten outo toimintamuoto, eivät ne synnyttäneet viranomaisten ja rahvaan välille antagonismia.

Varkaudet yleistyivät, mutta joukkoesiintymisissä ei ylitetty laillisuuden rajoja. Kajaanissa tosin kerääntyi kerran satoja ihmisiä kruununmakasiinin ympärille, mutta nämä tyytyivät vain valittamaan puutetaan: kruununvouti joutui jakamaan viljaa enemmän kuin oli ollut tarkoitus, mutta kukaan ei sitä itse ottanut.

Edellisenä Pohjois-Suomen pahana nälkävuonna 1810–11 toiminta oli ollut sekavaa ja sattumanvaraista ja apu oli tullut perille liian myöhään, kun taas 1860-luvulla varottiin antamasta vastikkeetonta apua. Kaurasen mielestä 1830-luvun torjuntapolitiikka oli humanisempaa ja tehokkaampaa kuin aiemmin tai myöhemmin koetuissa onnettomuuksissa, ja hän päättää kirjansa komeaan toteamukseen: ”1830-luvun kadot vahvistivat esivaltakehityksen sääty-yhteiskunnan ideologiaa ja 1860-luvun kadot mursivat sen”.

Eino Jutikkala

1. Tutkielma on lisensoitettua. Lukija tulee kysyneeksi, eikö se olisi kelvannut väitöskirjaksikin.

Vapaamuura- reiden salat ja valat väitöskirjassa

Reijo Ahtokari: Salat ja valat. Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996. SKS 2000 Helsinki. 389 s., kuv.

■ Vapaamuurarius on yksi vanhimpia, kansainvälisimpiä ja laajimmin levinneitä järjestöasteita. Sen historiasta on kirjoitettu tuhansia teoksia, mutta tieteellisesti kestäviä tutkimuksia aiheesta on vähän. Suomessa ollaan alkua pidemmällä. Nyt tutkimuksensa julkaiseen *Reijo Ahtokarin* lisäksi asiaa on selvittänyt äskettäin edesmennyt Kirkon tutkimuslaitoksen johtaja Harri Heino (1986, 1995). Vuosi sitten Petri Mirala väitteli Dublinissa Trinity Collegessa vapaamuurari-liikkeen historiasta Ulsterissa.

Reijo Ahtokari tutkii sitä, minkälainen kuva julkisuudessa vapaamuurareista ja heidän aatteistaan Suomessa on ollut. Hän ei tutki sitä, mitä vapaamuurarit aatteillaan eri aikoina ovat tarkoittaneet tai miten he ovat toimineet. Suljetun seuran historiasta näkökulma on pirullisen hyvin valittu; se ei edellytä minkäänlaista avoimuutta, mutta on sinänsä tutkimusteemana oikeutettu. Ansioksi on luettava tarkastelun pitkä aikaväli, joka sallii nähdä kehityssuunnat ja tärkeimmät käänneet.

Ahtokarin työlle on asetettava poikkeuksellisen korkeita moraalisia ja eettisiä vaatimuksia. Tutkijalla on ollut käytettävissään arkistoja, joita muut ovat voineet käyttää vain rajoitetusti tai eivät ollenkaan. Tekijän pitäisi vakuuttaa valistunut lukijakunta sekä tulevat tutkijapolvet siitä, että hänen ansiostaan tietomme ja ymmärryksemme on lisääntynyt eikä vain valikoitunut yksipuolisemmaksi.

Mutta viekö pirullisen taitavasti valittu tutkimustehtävä sivupoluille vapaamuurarijärjestöjen historian pääkysymyksistä? Onko epäiltävä, että tekijä, joka on veljeskuntansa huomattavia edustajia ja ideologeja, haluaisi kirjoittaa harhaan johtavan silotellun esityksen?

Tekijä on rohkeasti oikeassa siinä, että hän ei ota lähtökohdakseen päivittelevää asennetta siitä, minkälaisiin salajuoniin vapaamuurariveljeskunta olisi saattanut tai voinut syyllistyä. Ei ole epämoraalista, semminkään rikollista, olla luottamuksellisissa suhteissa kollegojen, työkavereiden tai ystävien kesken. Sosiaalisen hierarkian symboliikkaan kuuluu, että ne, jotka luottavat toisiinsa, toimivat yhdessä. Sen kummallisempaa aatetta tai salaliittoa ei tarvita.

Vapaamuurarien alkuhistoriasta Ahtokarin esitys on sekava. Tekijä on kritiikittä ja kommentoimatta seurannut erilaisia ja eritasoisia, jopa myyttisiä, esityksiä. Kirjallisuusuettelossa on mainittu aihepiirin historiasta painavia teoksia – mm. David Steven-sonin tutkimuksia – mutta myös niitä arvioidessaan tekijä on vaikuttanut enemmän

vapaamuurarien omien historiasteosten annista, eritoten John M. Hamillin tutkimuksista. (Mm. s. 23–24, 33 ja seur.) Steven C. Bullockin teos "Revolutionary Brotherhood" (1996) olisi ollut syytä tuntea.

Yksi tärkein julkisen kuvan kysymyksistä on kirkon suhtautuminen vapaamuurariuteen. Tekijä käsittelee teemaa suorasukaisesti ja asiallisesti, mikä on hyvä ansio. Suomalainen evankelisluterilainen kirkko on suhtautunut vapaamuurareihin kiihkotta. Monissa maissa ristiriidat ovat olleet suuremmat. Se olisi ollut hyvä selvästi todeta, sillä vielä 1700-luvulla kirkko suhtautui kansanomaisiin taikatapoihin ankarasti.

Kirkon piirissä epäilystä ovat herättäneet vapaamuurariaatteiden yleisuskonnolliset ja okkultistiset piirteet. Nähtävästi vapaamuurareiden oppin-kappaleiden kehitykseen vaikuttivat paljon ruusuristiläiset aatteet, vaikka Ahtokari ei näitä yhteyksiä esittele. Ruusuristiläisyys oli uuden ajan alun tärkeimpiä okkultistisia virtauksia. Se tarjosi tieteen, uskonnon ja magian ristiriitaisia vaikutteita yhdistävän yleisuskonnollisen filosofian tilanteessa, jossa uskonpuhdistus, tieteen kehitys ja yhteiskunnalliset mullistukset murensivat perinteisiä maailmankuvan lähtökohkia.

Ruusuristiläisyys toi vapaamuurareiden oppeihin monenlaisia perinteitä ja tapoja. Niistä osa on ollut hankalasti sovitettavissa tavanmukaiseen kristinoppiin. Monet kristityt ovat pitäneet vapaamuurareiden rituaaleja taikamenoina, vapaamuurariliikkeen opetuksia kil-

pailevana ihmisten luomana uskontona ja toimitiloja väärinä temppeleinä. Vapaamuura-reita on syytetty myös Saatanan palvonnasta – jo 1700-luvulla.

Mahdollisesti vapaamuura-reiden opeista voidaan puhua yleisuskontona, jonka tunnus-tukselliset elementit olivat – ja ehkä ovat – vapaampia ja la-veampia kuin kirkon tavan-omaiset lähtökohdat. Vapaa-muurarit ovat tämän kiistäneet, ja niin tekee Reijo Ahtokarikin. Nykyaikaa tarkasteltaessa hänellä on ollut hyvä ja arvovaltainen tuki: Harri Heino totesi tutkimuksissaan, että nykyisiä vapaamuurareiden opetuksia ei voida pitää erillisenä yleisuskontona, vaikka niissä tällaisia piirteitä onkin.

Ahtokarilta jää toteamatta, että aikojen myötä vapaamuurarit ovat silotelleet okkultistisia juuriaan. Ne pyritään jopa kieltämään, jos tosin Ahtokari on hieman vastenmielisen tuntuisesti myöntänyt, että yhteyksiä okkultismiin on ollut. Salatieteellisten piirteiden silotelu on helpottanut kirkon ja vapaamuurarien kanssakäymistä. Kanssakäymistä lienee helpottanut myös se, että yleisuskonnolliset virtaukset ovat ilmeisesti vahvistuneet kirkonkin piirissä. Tekijä ei tähän kehitykseen viittaa.

Sen sijaan Harri Heinon merkitys kirkon ja vapaamuurareiden välisen vuoropuhelun kehittäjänä 1980-luvulta alkaen käy tutkimuksesta ilmi. Aloite tuli vapaamuurareilta ja ilmeisesti liittyi heidän uuteen kampanjaansa julkisuusku- vansa puolesta. Ahtokari toteaa, että kampanjan avainkohteiksi valittiin "kirkon joh-

to, maan hallitus, puolustuslaitos ja poliittinen johto”. (s. 286, vrt. myös 245.)

Tiedetään, että Heino oli varsin vaikuttanut yhteyksistään vapaamuurareihin. Hänen ymmärtäväinen ja suvaitsevainen asenteensa varmasti edisti kanssakäymistä. Heino itse muisteli ensitapaamisiaan vapaamuurareiden kanssa artikkelissa ”Erään tutkimusprosessin anatomia”. Hän totesi alkuvaikeutelmakseen: ”Liian hyvää ollakseen totta ...”¹

Kun tekijä korostaa, että järjestönä vapaamuurarit eivät ole osallistuneet poliittisiin hankkeisiin Suomessa, hän voi olla oikeassa. Virallisessa järjestyksessä tallennettu arkistomateriaali ei sellaisesta kerro. Kysymys on kuitenkin mutkallisempi, sillä tarpeen ovat vain yhteydet ja oikeat ihmiset. Mitä muurariveljet sitten toisaalla ovat päättäneet järjestää ja ryhtyä hoitamaan, on toinen asia. Tässä suhteessa vapaamuurarit eivät tietenkään välttämättä poikkea muista. Mutta pahaa puhuttaessa todistustaakka on sillä, joka esittää syytteen – tai kansanomaisemmin: sen pitää todistaa väitteensä, joka väittää nähneensä kentaurin.

Vapaamuurareiden poliittisia asenteita Ahtokari kaunistelee turhaan. Hän toteaa antikommunistisista asenteista, että ”vapaamuurarilooseissa ei näitä piirteitä ollut mukana, vaikka isänmaallisuusaate pidettiin erittäin korkealla” (s. 194, vrt. myös 290, viite 3). Totta lienee, että mm. Martti Miettusen ja Olavi J. Mattilan mukana olo on helpottanut kiihkeiden ulkopoliittisten teemojen pitämistä loosihuoneistojen ulkopuolella.

Sivulla 222 tekijä toteaa, että vapaamuurarien mahdollisuudet osallistua kommunismin vastaiseen taisteluun sodan jälkeisessä Suomessa ”olivat luonnollisesti täysin olemattomat”. Olikohan nyt niinkään? Heti perään hän mainitsee Suomi-loosin ulkomaalaisjäsenen, englantilaisen vapaamuurarin ja tiedustelumiehen Rex Bosleyn pitäneen yhteyttä mm. sosialidemokraattien järjestösihteeriin. Vielä tekijä kirjoittaa: ”Toisaalta vapaamuurarit eivät tänä aikana tietoisesti karttaneet länteen päin suuntautuvien kansainvälisten yhteyksien rakentamista.”

Myös muutoin Ahtokari korostaa vapaamuurariliikkeen epäpoliittisuutta ja liikkeen korkeita moraalisia vaatimuksia. Sekä epäpoliittisuus että korkea veljesmoraali joutuivat epäilyksen valoon jo heti itsenäisen Suomen vapaamuurariliikkeen synnyttyä (1922), kun pohdittiin presidentti K. J. Ståhlbergin jäsenyyttä. Eivät vain sosialistit olleet poissuljettuja, vaan jopa Ståhlbergia pidettiin vapaamielisyytensä vuoksi sopimattomana. Hyvin häveliäästi tekijä käsittelee myös Ruotsin vapaamuurarijärjestöjen suhdetta muurariveljien järjestäytymiseen Suomessa uudelleen 1920-luvulla. (Mm. s. 130–131.) Suomeen vaikutteet tulivat Yhdysvalloista.

Tekijä päätelee, että vapaamuurareilla ei ole merkittävää yhteiskunnallista vaikutusvaltaa, sillä eduskunnassa ja korkeilla virkapaikoilla muurariveljiä on vähän (s. 324). Mutta salaseuran tai vaikkapa sellaisen seuran osalta, jonka ”kokousmenot ovat suljettuja ulkopuolisilta”, tämä seikka ei

todista mitään. Se on kuitenkin hyvä huomata – syystä, että kansanedustajien joukossa näyttää olleen poikkeuksellisen *vähän* vapaamuurareita. Miksi? Ahtokarin mukaan heitä oli vuosina 1922–96 kaikkiaan 28. Todellisuudessa määrä oli vielä pienempi, sillä osa liittyi jäseneksi vasta edustajatoimensa päätyttyä. Ministereinä on ollut 30 vapaamuuraria. Vapaamuurariministereistä kymmenen on ollut ammattiministereitä. Pääministereitä on ollut kaksi (Risto Ryti ja Martti Miettunen).

Monissa päätöksissään tekijä on vakuuttava. 1800-luvulla syntyneestä antimuurarirudesta tiedettiin Suomessa vähän. Venäjän hallitusvalta oli keksinyt kieltää salaseurat ilmankin kansainvälisiä vaikutteita. Suomeen vapaamuurariruden vastaiset militantit aatteet tulivat Italian ja Saksan poliittisilta ääriilikkeiltä, fasis-teilta ja natseilta.

Oikea on tekijän korostus mitä luultavammin myös niiltä osin, kun hän käsittelee 1970-luvulla syntyneitä vapaamuurariliikkeen vastaista aaltoa. Sen synnyttivät P2-skandaali Italiassa sekä Salora- ja metro-oikeudenkäynnit Suomessa. Tiedotusvälineissä levitettiin paljon vääriä tietoja ja keksittyjä valheita. Ahtokarin mukaan sensaatiomedian ensimmäisiä uhreja Suomessa olivat vapaamuurarit.

Tekijä liittää vapaamuurareita vastaan käydyin kirjoittelun perustellusti siihen murrokseen, joka ihmisten yksityiselämän ja median suhteissa oli tapahtumassa. Vapaamuurarit olivat epämääräistä ja julkisuudessa suojatonta jouk-

koa. Poliitikkojen yksityiselämää kohdeltiin vielä yleensä melko kunnioittavasti, mutta sensaatioita tavoitelleet toimittajat saattoivat vapaasti keksiä tarinoita vapaamuurareista. Osa valehtelijoista sai toki tuomion herjauksesta.

Tässä yhteydessä kannattaa huomata seikka, joka helpotti huhujen levittämistä: poliitikoita vastaan on hyökättävä henkilökohtaisella väitteellä, mutta suljetun seuran jäsenistä voitiin esittää mielikuvituksellisia tarinoita. Väitteen kumoaminen ei käy yksittäiseltä jäseneltä, koska teko voidaan esittää seuralle tyypillisenä menettelyinä. Tämä seikka on aina helpottanut huhujen levittämistä kansanryhmistä tai väestöryhmistä ja tehnyt huhun kohteet usein puolustuskyvyttömiksi. Näin oli jo kerettiläis- ja noitavainojen aikaan, vaikka vapaamuurarien vastaista kamppanjointia ei voi rinnastaa suuriin vainoihin, ehkä 1930-luvun Saksaa lukuun ottamatta.

Tekijä on kuitenkin sinisilmäinen väittäessään, että kohujutut syntyivät vain lehtien irtonumeromyynnin parantamiseksi. P2-skandaali oli niin merkittävä, että asia olisi tullut vapaamuurareiden silmille joka tapauksessa, ja oli varmasti antamassa aihetta vapaamuurareiden toimien tarkempaan selvittämiseen sitten myös Salora- ja metro-jutuissa. Salora- tai metro-skandaaleista tekijä ei tuo uutta tietoa, vaan nojaa julkisuudessa ja olleisiin tietoihin.

Sen sijaan P2-skandaalista Ahtokarilla on uutta tietoa. Italian vapaamuurareiden johtajat – Italian suurloosin kolme

toisiaan seurannutta suurmestaria – suojelivat pitkään rikollisen loosin johtoa. Kuten tekijäkin kertoo, P2-loosi oli suoraan suurmestarin alainen ja niiden virkailijakunta oli sama. Tavaksi tuli kuitenkin selittää, että loosi oli jo aikoinaan (1974) erotettu Italian suurloosista – niin kuin Ahtokarin selittää. Nämä seikat ovat tunnettuja, mutta Ahtokari tietää, että Italian suurloosi lähetti valheellisen kirjeen kaikille maailman suurmestareille. Kirjeessä puolusteltiin P2-loosia ja todettiin syytteet perättömiksi. Kirjoittaja toteaa (s. 232), että ”yleensä luotettavaksi tunnettu tiedotuskanava, tunnustettu suurloosi, oli syyllistynyt vakavien valheiden levittämiseen”.

Tämä huomioon ottaen on kuitenkin ”kornia” se, mitä tekijä valittaa sivulla 21 ja 71. Hän pitää vääränä, että skandaalin yhteydessä puhuttiin vapaamuurareista, vaikka P2 ei ollut ”oikea” vapaamuurari-loosi. Mutta P2-loosi siis oli suurmestareiden suojeluksessa.

Ahtokarin mukaan vapaamuurarit ovat mukavia ja harmittomia veikkoja. Siihen nähden on kokolailla ihme, että he ylipäänsä ovat joutuneet minkäänlaisten epäluulojen alaisiksi. Tekijän ihmettelevä asenne kuvastuu rivien välillä. Hän on aivan oikein verrannut asiaa siihen, että historiassa kummallisten ja toistuvasti samantyyppisten salaliittolaissyöttösten kohteeksi joutuminen on ollut tavallista. Mutta hän ei tuo lisävalaisua siihen, miksi vapaamuurari-liike on ajoittain kaikkialla, jo 1800-luvulla, herättänyt suurta vastustusta. Koska kysymys on

vaikea, ei tekijää voida kohtuuttomasti arvostella, vaikka väitöskirjatutkimuksessa pitäisi nimenomaan selityksissä edetä.

Teoksen luvun ”Julkisuuden vuosikymmen” päätös on melkein pä ironinen: suljettu seura ryhtyy suunnittelemaan tiedotustoimintaansa! Ilmeistä on, kuten tekijä antaa ymmärtää, että vapaamuurarijärjestöt ovat lähentyneet muita miesten palvelujärjestöjä ja hengellisiä seuroja. Nähdäkseni palvelujärjestön luonteen korostus on luonnollinen, koska suljettuna järjestönä tie näyttää – tällä erää – kuljetun loppuun. Tämä kehitys alkoi useimmissa maissa jo aikaisemmin 1900-luvulla ja ainakin USA:ssa jo 1700-luvulla. Suomessa tiedotusvälineiden nostama julkisuus 1980-luvulla pakotti seuran raottamaan ovia tirkistelijöille. Monet vapaamuurarit vastustivat avoimuutta, vaikka Ahtokarin esitys on kovasti maltillinen.

Henkisten harrastusten merkitystä jäseneksi liittymisessä ei voi vähätellä. Kuitenkin aikaisemmin vapaamuurarijärjestöjen kiehtovuus perustui mahdollisesti paljon myös siihen, että jäseneksi pyrkineet uskoivat hyötyvänsä salaisesta veljellisestä yhteydestä. Tilanne lienee muuttunut 1980-luvun skandaalien vuoksi. Jäsenyydestä tuli paitsi julkinen asia, myös niin epäedullisesti leimaava, ettei järjestö voinut tarjota entisiä etuja tai suojaa jäsenistölleen. Jos seurat pysyvät salaisina, niiltä ei tiedetä vaatia ovien raottamista, mutta suljetut seurat ovat kuin haaste tiedotusvälineille.

Reijo Ahtokarin tutkimus on

epäsuorasti luomassa nykyai-
kaista ja harmitonta vapaa-
muurariaatetta, mutta kun se
tapahtuu käytyä keskustelua
pohtimalla, ei siinä ole mitään
vikaa tieteen kannalta. Teok-
sen puutteet eivät johdu va-
paamuurarin *saloista ja valoista*,
vaan ovat innoitetun ja tun-
nustuksellisen järjestöhistorian
tavallisia heikkouksia, joita kir-
joittaja ei ole riittävästi varo-
nut. Teoksen muodolliset
puutteet ovat suurimmat paho-
jen toistojen takia.

Kun kyse on vaikeasta ja
kiistanalaisesta tutkimusaihees-
ta, ei näkökulmista käytyä kes-
kustelua voi pitää millään ta-
valla raskauttavana. Keskeisis-
sä luvuissa (mm. s. 113 ja seur.
sekä 193 ja seur.) asian käsit-
tely on painavaa ja ansiokas-
ta. Hyvä aihe on ansio sekin,
ja tutkimus tuo uutta, luotet-
tavaa tietoa sekä perusteltuja
näkökulmia aiheesta, josta
Suomen ja monen muun maan
osalta on ollut hyvin vähän
kunnollisia esityksiä.

Marko Nenonen

Historian- tutkijan hienosyinen analyysi her- mostumisesta

**Minna Uimonen: Hermostu-
misen aikakausi. Neuroosit
1800- ja 1900-lukujen vai-
hteen suomalaisessa lääketie-
teessä. Suomen historial-
linen seura 1999 Helsinki.
217 s.**

■ Fil.maist. *Minna Uimosen*
tutkimus on oppinut ja hie-
nosyinen analyysi hermopato-
logioiden oppi ja käsittehisto-
riasta. Se on myös oivaltava ja
monipuolinen tutkimus siitä,
miten moraalifilosofiset, ideo-
logiset ja yhteiskunnalliset ai-
nekset kirjoittautuivat hermo-
diskurssin eri variaatioihin
vuosisadan vaihteessa.

Uimonen hahmottaa pitkiä,
lääketieteen sisäisiä kehityslin-
joja – kuten humoraalipatolo-
gisten näkemysten kulkeutu-
mista hermosairauksia koske-
vaan fysiologiseen lääketietee-
seen. Pitkän keston näkökul-
masta hän tarkastelee myös
luonnontieteiden kehityksen ja
lääketieteen diagnostiikan vä-
listä suhdetta, mutta paikantaa
samalla myös niitä katkoksia,
joissa tieteen sisältö otti ikään-
kuin uuden suunnan. Tästä on
esimerkkinä vaikkapa evolutio-
nistiseen näkemykseen liitty-
neen kehitysoptimismien taittu-
minen degeneraatio-uhkaku-
viin.

Degeneraatiovisioiden kaut-
ta tutkimuksessa tematisoituvat

myös monet hermodiskurssin
yhteiskunnalliset kytkennät.
Erilaisina neurooseina ilmene-
vät rappeutumisodotukset si-
dottiin erityisesti alempiin
väestöryhmiin, mikä puolesta-
taan heijastui niihin diagnosti-
siin käytäntöihin, joita Helsin-
gin yleisessä sairaalassa kau-
punki- ja maatyöväestöön so-
vellettiin. Tästä ei ollutkaan
pitkä matka rotuoppien kaut-
ta muotoutuvaan, mutta aate-
historiallisesti niistä myös erot-
tautuvaan eugeniikkaan, jonka
valtakausi Suomessa sijoittuu
kuitenkin valtaosin Uimosen
tutkimuksen ulkopuolelle.

Erilaisiksi hermosairauksiksi
diagnostisoitu degeneraatio al-
koi kiinnostavalla tavalla pa-
lautua nopeasti yhteiskunnal-
liseen keskusteluun. Se tarjosi
nk. edistysliikkeille erinomai-
sen propaganda-aseen kunnan
kansalaista kasvattavien rait-
tius-, siveellisyys- ja hygienia-
projektien läpiviemiselle. Lisä-
pontta argumentille antoi niin-
ikään luonnontieteistä sekä
hermodiskurssiin että kansan-
valistukseen kulkeutunut orga-
nismimetafora, jolla voitiin hy-
vin perustella niin hermotervey-
den merkitys koko ihmisole-
mukselle kuin yksilön alistumi-
sen välttämättömyys kansa-
kunnan eduille.

Hermojärjestelmä muodos-
ti siis ikäänkuin sen rajapin-
nan, jossa yksilöityvä ihminen
kohtasi kansalaisyhteiskunnan
yhä kovenevat vaateet. Siveel-
lisyys, raittiutena ja itsensä-
hillitsemisenä ilmenevä itseku-
ri vaati lujia ja terveitä hermoja
ja kaikkea tätä edellytti myös
se kunnan kansalaisen ihanne-
kuva, joka lääketieteellis-mo-
raaliseen hermodiskurssiin liit-
tyneenä lanseerattiin vuosisa-

1. Kirjassa *Suomi Loosi 1 – Suomi
Logen 1 1922–1997*. Helsinki
1997, 55.